

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده زبان‌های خارجی، گروه زبان‌شناسی همگانی
پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.Sc)

عنوان:

استخراج و بررسی واژگان پایه در کودکان کم‌توان ذهنی هشت تا ده ساله تربیت‌پذیر

استاد راهنما:

دکتر مریم ایرجی

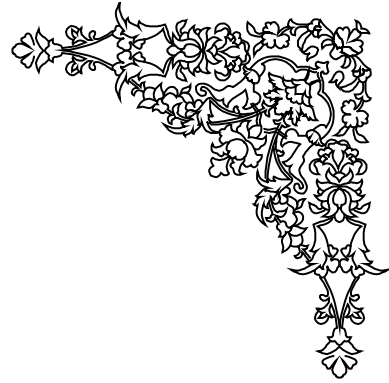
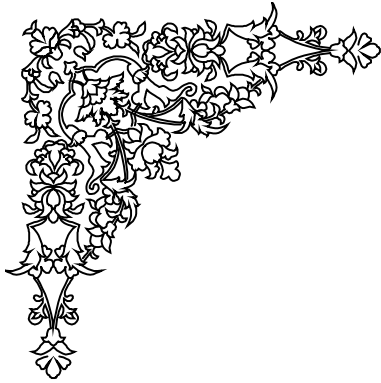
استاد مشاور:

دکتر منصور فهیم

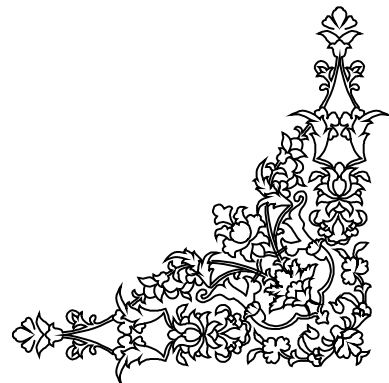
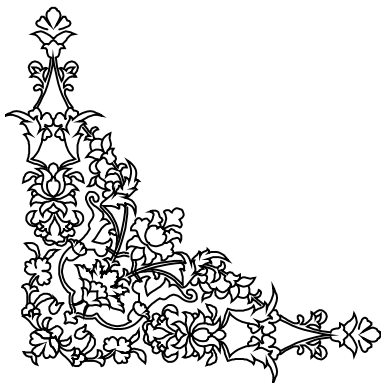
پژوهشگر:

ساناز نوری

تابستان ۱۳۹۰

سند ملی حقوق پدیدآوران

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
دانشکده زبان های خارجی - گروه زبان شناسی همگانی

رساله کارشناسی ارشد:

استخراج و بررسی واژگان پایه در کودکان کم توان ذهنی هشت تا ده ساله تربیت پذیر

استاد راهنما: دکتر مریم ارجی

استاد مشاور: دکتر منصور فهمیم

پژوهشگر: ساناز نوری

تابستان ۱۳۹۰

Azad University of Tehran Markazi
Faculty of Foreign Languages
Department of General Linguistics

Basic Vocabulary Extraction and Evaluation in 8 to 10 trainable Mentally Retarded Children

Supervisor: Dr. Maryam Iraji

Advisor: Dr. Mansour Fahim

By: Sanaz Nouri

September 2011

با تشکر از:

خانم دکتر ایرجی که در طول این پایان نامه با ارائه راهنمایی‌های ارزنده به بنده کمک کردند تا موانع را یک
پس از دیگری از پیش روی بردارم.

همچنین از آقای دکتر فهیم شکر می‌کنم که بنده را از نظرات ارزشمندشان بهره‌مند ساختند و به ارتقاء سطح
پایان نامه کمک نمودند.

طی این مرحله بی‌همری خضر مکن   خطرات است بترس از خطر کم‌راهی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب ساناز نوری دانشجوی کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی همگانی با شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۰۲۹۲۰۰ اعلام می‌نمایم که کلیه مطالب مندرج در این پایان‌نامه با عنوان "استخراج و بررسی واژگان پایه در کودکان کم‌توان ذهنی هشت تا ده ساله تربیت‌پذیر" حاصل کار پژوهشی خود بوده و چنانچه دستاوردهای پژوهشی دیگران را مورد استفاده قرار داده باشم، طبق ضوابط و رویه‌های جاری، آنرا ارجاع داده و در فهرست منابع و مآخذ ذکر نموده‌ام. علاوه بر آن تاکید می‌نمایم که این پایان‌نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم‌سطح، پایین‌تر یا بالاتر ارائه نشده و چنانچه در هر زمان خلاف آن ثابت شود بدینوسیله متعهد می‌شوم، در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام توسط دانشگاه، بدون کوچکترین اعتراض آن را بپذیرم.

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۶/۳۱

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم ساناز نوری از پایان نامه

خود دفاع نموده و با نمره ..... بحروف

..... و با درجه ..... مورد

تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

ح	فهرست مطالب	۱
ک	فهرست شکل‌ها	۱
ل	فهرست جدول‌ها	۱
ن	چکیده	۱
۱	کلیات تحقیق	۱
۲	۱-۱ مقدمه	۲
۸	۲-۱ اهمیت تحقیق	۸
۱۱	۳-۱ بیان مسأله	۱۱
۱۴	۴-۱ سوالات تحقیق	۱۴
۱۴	۵-۱ فرضیات تحقیق	۱۴
۱۵	۶-۱ تعریف واژه‌های کلیدی	۱۵
۱۷	۷-۱ محدودیت‌های تحقیق	۱۷
۱۸	۸-۱ ساختار تحقیق	۱۸
۲۰	۲ پیشینه تحقیق	۲۰
۲۰	۱-۲ مقدمه	۲۰
۲۱	۲-۲ مبانی نظری	۲۱
۲۶	۲-۲-۱ رشد زبان در کودک کم‌توان ذهنی	۲۶
۳۲	۲-۲-۲ سندرم داون	۳۲
۳۵	۲-۲-۳ فلج مغزی	۳۵
۳۸	۲-۲-۴ اوتیسم	۳۸
۴۲	۳-۲ مبانی عملی	۴۲

- ۲-۳-۱ تحقیقات انجام شده در دهه‌های ۵۰ و ۶۰..... ۴۳
- ۲-۳-۲ تحقیقات انجام شده در دهه‌های ۷۰ و ۸۰..... ۴۷
- ۲-۳-۳ تحقیقات انجام شده از دهه ۹۰ تا کنون..... ۵۸
- ۲-۳-۴ مروری بر تحقیقات داخلی..... ۶۴
- ۲-۴ نتیجه‌گیری..... ۶۷

۳ روش تحقیق..... ۶۸

- ۳-۱ مقدمه..... ۶۸
- ۳-۲ نحوه انتخاب آزمودنی‌ها و واژگان..... ۶۹
- ۳-۳ آزمون ادراکی واژه و کارت‌های دیدآموز..... ۷۱
- ۳-۴ شرایط آزمون..... ۷۳
- ۳-۵ واژگان مورد آزمون..... ۷۳
- ۳-۶ تحلیل آماری T دانش آموز..... ۷۴
- ۳-۷ نتیجه‌گیری..... ۷۸

۴ تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق..... ۸۰

- ۴-۱ مقدمه..... ۸۰
- ۴-۲ نتایج به دست آمده از آزمون..... ۸۲
- ۴-۳ تجزیه و تحلیل نتایج به دست آمده از آزمون..... ۹۷
- ۴-۳-۱ واژگان گروه اعضای بدن انسان..... ۹۸
- ۴-۳-۲ واژگان گروه پوشاک..... ۱۰۰
- ۴-۳-۳ واژگان گروه افعال..... ۱۰۳
- ۴-۳-۴ واژگان گروه اماکن و مناظر..... ۱۰۵
- ۴-۳-۵ واژگان گروه مفاهیم..... ۱۰۷
- ۴-۳-۶ واژگان گروه سبزیجات..... ۱۰۹

۱۱۱	۷-۳-۴ واژگان گروه وسایل
۱۱۳	۸-۳-۴ واژگان گروه مشاغل
۱۱۶	۹-۳-۴ واژگان گروه وسایل حمل و نقل
۱۱۸	۱۰-۳-۴ واژگان گروه خوراکی‌ها
۱۲۰	۱۱-۳-۴ واژگان گروه میوه‌ها
۱۲۱	۱۲-۳-۴ واژگان گروه حیوانات و جانوران
۱۲۳	۱۳-۳-۴ واژگان گروه شکل‌ها
۱۲۵	۱۴-۳-۴ واژگان گروه رنگ‌ها
۱۲۸	۴-۴ نتیجه‌گیری
۱۲۹	۵ نتیجه‌گیری، کاربرد تحقیق و پیشنهادات
۱۲۹	۱-۵ مقدمه
۱۳۱	۲-۵ خلاصه تحقیق و کاربرد آن
۱۳۸	۳-۵ پیشنهادات
۱۴۰	۶ منابع
۱۴۰	۱-۶ منابع فارسی
۱۴۳	۲-۶ منابع انگلیسی
۱۴۷	۳-۶ منابع اینترنتی

فهرست شکل‌ها

- شکل ۳-۱. نمونه‌ای از کارت‌های دیدآموز مورد استفاده در استخراج واژگان پایه. ۷۲.....
- شکل ۳-۲. نتایج حاصل شده از آزمون-فرض انجام شده توسط نرم‌افزار SPSS. جدول توصیف (الف) و جدول نتیجه (ب). ۷۸.....
- شکل ۴-۱. نتایج آزمون واژگان گروه اعضای بدن انسان. ۸۳.....
- شکل ۴-۲. نتایج آزمون واژگان گروه پوشاک. ۸۵.....
- شکل ۴-۳. نتایج آزمون واژگان گروه افعال. ۸۶.....
- شکل ۴-۴. نتایج آزمون واژگان گروه اماکن و مناظر. ۸۷.....
- شکل ۴-۵. نتایج آزمون واژگان گروه مفاهیم. ۸۸.....
- شکل ۴-۶. نتایج آزمون واژگان گروه سبزیجات. ۸۸.....
- شکل ۴-۷. نتایج آزمون واژگان گروه وسایل. ۸۹.....
- شکل ۴-۸. نتایج آزمون واژگان گروه مشاغل. ۹۰.....
- شکل ۴-۹. نتایج آزمون واژگان گروه وسایل حمل و نقل. ۹۱.....
- شکل ۴-۱۰. نتایج آزمون واژگان گروه خوراکی‌ها. ۹۲.....
- شکل ۴-۱۱. نتایج آزمون واژگان گروه میوه‌ها. ۹۳.....
- شکل ۴-۱۲. نتایج آزمون واژگان گروه حیوانات و جانوران. ۹۴.....
- شکل ۴-۱۳. نتایج آزمون واژگان گروه شکل‌ها. ۹۴.....
- شکل ۴-۱۴. نتایج آزمون واژگان گروه رنگ‌ها. ۹۵.....
- شکل ۴-۱۵. نمودار اولویت‌بندی گروه‌های واژگانی بر اساس میانگین پاسخ صحیح کودکان. ۱۲۸.....

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱. مقایسه مشخصات واژگان پایه و واژگان حاشیه. ۴
- جدول ۱-۲. طبقه‌بندی کم‌توانان ذهنی بر اساس بهره هوشی. ۵
- جدول ۱-۴. توصیف واژگان گروه‌های اماکن و مناظر، مفاهیم، سبزیجات، خوراکی‌ها، اعضای بدن انسان و پوشاک. ۹۶
- جدول ۲-۴. توصیف واژگان گروه‌های افعال، وسایل، مشاغل، میوه‌ها، حیوانات و جانوران و جانوران. ۹۶
- جدول ۳-۴. توصیف واژگان گروه‌های رنگ‌ها و وسایل حمل و نقل. ۹۶
- جدول ۴-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای فرضیه اول، واژگان گروه اعضای بدن انسان. ۱۰۰
- جدول ۵-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض اول، واژگان گروه اعضای بدن انسان. ۱۰۰
- جدول ۶-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض دوم، واژگان گروه پوشاک. ۱۰۲
- جدول ۷-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض سوم، واژگان گروه پوشاک. ۱۰۲
- جدول ۸-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض سوم، واژگان گروه افعال. ۱۰۴
- جدول ۹-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض سوم، واژگان گروه افعال. ۱۰۵
- جدول ۱۰-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض چهارم، واژگان گروه اماکن و مناظر. ۱۰۶
- جدول ۱۱-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض چهارم، واژگان گروه اماکن و مناظر. ۱۰۷
- جدول ۱۲-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض پنجم، واژگان گروه مفاهیم. ۱۰۹
- جدول ۱۳-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض پنجم، واژگان گروه مفاهیم. ۱۰۹
- جدول ۱۴-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض ششم، واژگان گروه سبزیجات. ۱۱۱
- جدول ۱۵-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض ششم، واژگان گروه سبزیجات. ۱۱۱
- جدول ۱۶-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض هفتم، واژگان گروه وسایل. ۱۱۳
- جدول ۱۷-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض هفتم، واژگان گروه وسایل. ۱۱۳
- جدول ۱۸-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض هشتم، واژگان گروه مشاغل. ۱۱۵
- جدول ۱۹-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض هشتم، واژگان گروه مشاغل. ۱۱۵
- جدول ۲۰-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض نهم، واژگان گروه وسایل حمل و نقل. ۱۱۷
- جدول ۲۱-۴. جدول آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض نهم، واژگان گروه وسایل حمل و نقل. ۱۱۷
- جدول ۲۲-۴. جدول توصیف آزمون T دانش‌آموز برای آزمون-فرض دهم، واژگان گروه خوراکی‌ها. ۱۱۹

- جدول ۴-۲۳. جدول آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض دهم، واژگان گروه خوراکی‌ها. ۱۱۹.....
- جدول ۴-۲۴. جدول توصیف آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض یازدهم، واژگان گروه میوه‌ها. ۱۲۱.....
- جدول ۴-۲۵. جدول آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض یازدهم، واژگان گروه میوه‌ها. ۱۲۱.....
- جدول ۴-۲۶. جدول توصیف آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض دوازدهم، واژگان گروه حیوانات و جانوران. ۱۲۳.....
- جدول ۴-۲۷. جدول آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض دوازدهم، واژگان گروه حیوانات و جانوران. ۱۲۳.....
- جدول ۴-۲۸. جدول توصیف آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض سیزدهم، واژگان گروه شکل‌ها. ۱۲۵.....
- جدول ۴-۲۹. جدول آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض سیزدهم، واژگان گروه شکل‌ها. ۱۲۵.....
- جدول ۴-۳۰. جدول توصیف آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض چهاردهم، واژگان گروه رنگ‌ها. ۱۲۷.....
- جدول ۴-۳۱. جدول آزمون T دانش آموز برای آزمون-فرض چهاردهم، واژگان گروه رنگ‌ها. ۱۲۷.....

چکیده

کاربرد همگانی و روزمره زبان باعث شده است که پدیده‌ای ساده به نظر بیاید، در حالیکه تحقیق و بررسی‌های انجام شده روشن می‌سازد که زبان نظامی بسیار پیچیده و انتزاعی است که معانی را با اصوات مرتبط می‌سازد. هر گویش‌ور به کمک مهارت-های زبانی و فرهنگ لغت سازمان‌دهی شده‌ای که در ذهن دارد می‌تواند ساختارهای زبانی پیچیده‌ای بسازد و مفاهیم را به کمک آنها انتقال دهد. چگونگی فراگیری این مهارت‌های زبانی توسط کودک انسان همواره یکی از جذاب‌ترین زمینه‌های تحقیقاتی برای زبان‌شناسان بوده است. اما مشکل اصلی در این زمینه این است که مهارت‌های زبانی دانشی ناخودآگاه و غیر قابل توصیف هستند که کودک انسان آنها را بدون آموزش فرا می‌گیرد و لذا بررسی آنها در کودک انسان عملاً امکان‌پذیر نیست. از سوی دیگر، واژگان موجود در فرهنگ لغات ذهنی کودک که تجلی این دانش ناخودآگاه هستند قابل مشاهده و توصیف می‌باشند و به همین دلیل بسیاری از محققان به بررسی نحوه شکل‌گیری واژگان در ذهن کودک انسان پرداخته‌اند. در این میان کودکان کم‌توان ذهنی که روند رشد و فراگیری آنها کندتر است گزینه‌های مناسب‌تری برای این مطالعات هستند و لذا تا کنون مطالعات زبانی گسترده‌ای بر روی کودک کم‌توان ذهنی انجام شده است.

در این رساله پس از شناسایی و انتخاب ۱۶ کودک ۸ تا ۱۰ ساله کم‌توان ذهنی^۱ تربیت‌پذیر، واژگان پایه^۲ (که در واقع مهم-ترین و پرکاربردترین بخش از فرهنگ لغات ذهنی هر گویش‌ور است) استخراج و بررسی شده‌اند. استخراج این واژگان بر اساس آزمون هنجار شده ادراکی و به وسیله کارت‌های کمک آموزشی دیدآموز در قالب ۴۰۸۰ واژه-آزمون انجام شده است. در هر واژه-آزمون با نشان دادن یک کارت مصور به کودک از وی خواسته شده است تا تصویر نشان داده شده را شناسایی کند و در نهایت پاسخ درست-غلط برای وی ثبت شده است. بر اساس آزمون هنجار شده ادراکی، کارت‌های دیدآموز به گونه‌ای انتخاب شدند که واژگان، ۱۴ گروه اعضای بدن انسان، پوشاک، افعال، اماکن و مناظر، مفاهیم، سبزیجات، وسایل، مشاغل، وسایل حمل و نقل، خوراکی‌ها، رنگ‌ها، اشکال، میوه‌ها، حیوانات و جانوران را شامل می‌شوند. پس از استخراج نتایج از کودکان کم‌توان ذهنی تربیت‌پذیر، سه دسته تحلیل آماری انجام شده است: (۱) تحلیل‌های آماری مبتنی بر پارامترهای حداقل، حداکثر، دامنه و فراوانی که در واقع نتایج آزمون را به صورت مختصر و مفید بیان می‌کند. (۲) تحلیل‌های مبتنی بر پارامترهای میانگین و انحراف معیار که به کمک آنها به فرضیه‌های تحقیق پاسخ داده شده است. فرضیه‌های تحقیق عبارتند از واژگانی که اکثر کودکان به آنها پاسخ درست داده‌اند، رابطه جنسیت و میزان پاسخ‌های درست و اثر انتزاعی بودن واژه بر میزان پاسخگویی کودکان. (۳) تحلیل‌های مبتنی بر آزمون t دانش‌آموز که به کمک آن می‌توان نتایج حاصل شده را با دقت بیش از ۹۵ درصد به جامعه کودکان کم‌توان ذهنی تعمیم داد. بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل سوم می‌توان گفت که واژگان گروه‌های افعال، اماکن و مناظر، سبزیجات، وسایل، خوراکی‌ها، میوه‌ها، حیوانات و جانوران با دقت ۹۵ درصد در تمامی کودکان کم‌توان ذهنی که در شرایط مشابهی هستند پایه می-باشند. میزان پاسخ‌گویی به واژگان انتزاعی نسبت به واژگان غیرانتزاعی به طرز محسوسی پایین‌تر است. مهارت‌های واژگانی کودکان کم‌توان ذهنی با جنسیت آنان مرتبط است بدین معنی که پسران توانا تر هستند.

^۱ کودکان مبتلا به یکی از بیماری‌های اوتیسم، سندرم داون، فلج مغزی و اختلال یادگیری.

^۲ Basic Vocabulary

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

گفتار و زبان به دلیل اهمیت و تأثیری که بر زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها دارند از دیر باز مورد توجه و مطالعه بوده‌اند. مطالعه علمی زبان که زبان‌شناسی^۱ نام دارد به توصیف ساختار زبان و توضیح دانش ناخودآگاه متکلمین درباره زبان می‌پردازد. در میان حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی حوزه رشد^۲ و اکتساب^۳ زبان در کودکان همواره یکی از جذابیت‌های این علم بوده است. کودک نیاز دارد که چگونگی نامگذاری اشیاء، روابط حاکم بر انسان‌ها و هنجارهای اجتماعی را بیاموزد. زبان، ابزار اصلی پاسخ به این نیاز و واژه، شالوده اصلی هر زبان است. "واژگان زبان مجموعه واژه‌های زنده‌ای هستند که در یک مقطع زمانی مشخص در حافظه زبانی تمامی گویش‌وران آن زبان وجود دارد و گویش‌وران آن زبان می‌توانند همه مقاصد خود را توسط آن واژگان به نحوی مطلوب بیان کنند" (گلاور^۴ ۱۹۹۸، صفحه ۱۵۷). توانمندی کودک در کسب مهارت‌های زبانی و ارتباط از طریق واژگان همواره مورد توجه و تأکید محققان و متخصصان این امر بوده است. مطالعات مربوط به رشد و اکتساب زبان در کودکان از اواخر قرن هجدهم آغاز شد (داورمنش ۱۳۸۵، صفحه ۱۱). پس از مدتی و با پیشرفت این شاخه از زبان‌شناسی، کودکان کم‌توان ذهنی^۵ به دلیل ویژگی‌های جسمی و مغزی خاصی که دارند، به عنوان بستر مطالعاتی مناسبی برای بررسی مسائل زبان مطرح شدند. در این راستا، تلاش برای درک آنچه که کم‌توانی ذهنی خواننده می‌شود و طبقه‌بندی و توصیف گروه‌های مختلف آن با مطالعات زبانی همراه شد. کم‌توانی ذهنی

¹ Linguistics

² Language Development

³ Language Acquisition

⁴ Glover

⁵ Mentally Retard

اختلالی عمومی است که با نقص در عملکرد مغز و مهارت‌های فردی و اجتماعی همراه است و عمدتاً قبل از ۱۸ سالگی بروز می‌کند (همان منبع، همان صفحه).

به تعویق افتادن و کند شدن روند رشد و اکتساب زبان در کودکان کم‌توان ذهنی بستر مطالعاتی مناسبی برای عصب‌شناسان^۱ و روان‌شناسان^۲ زبان فراهم می‌آورد (دستجردی ۱۳۷۷، صفحه ۴). مؤسسات گوناگون از بدو تأسیس خود تلاش‌هایی را در جهت درک و فهم کم‌توانی ذهنی و ساختار ویژه زبانی آن آغاز کردند. زبان‌شناسان مطالعه ویژگی‌های زبان در کودکان کم‌توان ذهنی را مشتمل بر مطالعه تفاوت‌ها و شباهت‌ها قلمداد می‌کنند و معتقداند که در واقع مشکلات درکی و تولیدی در کم‌توانان ذهنی ناشی از کم‌توانی مغزی و جسمی آنان است (پروثی^۳ ۲۰۰۷، صفحه ۱). مقایسه این شباهت‌ها و تفاوت‌ها به زبان‌شناسان امکان می‌دهد تا روند رشد و اکتساب زبان در کودکان را دقیق‌تر و علمی‌تر بررسی کنند (دستجردی ۱۳۷۷، صفحه ۴). در بررسی اختلالات گفتاری و زبانی کودکان کم‌توان ذهنی بر فرم، محتوا و کاربرد زبان توجه می‌شود (همان منبع، همان صفحه). آواشناسی^۴، واژه‌شناسی^۵، نحو^۶، معناشناسی^۷ و کاربردشناسی^۸ حوزه‌های گوناگون بررسی‌های زبانی در این کودکان هستند. از آغاز، یکی از محورهای اصلی این دسته مطالعات بررسی واژگان و اختلالات تولیدی^۹ و درکی^{۱۰} بود. افراد دارای اختلال تولیدی، در تولید، تدوین و استفاده از واژه مشکل دارند. این افراد خزانه واژگانی^{۱۱} محدودی دارند و در اکثر موقعیت‌ها از مجموعه واژگان یکسانی استفاده می‌کنند. در سوی دیگر، افراد دارای اختلال درکی، در درک گفته‌های دیگران مشکل دارند. این افراد عمدتاً بی‌توجه به نظر می‌رسند، گویی که به فرمانی که به آنان داده می‌شود گوش نمی‌هند و در پاسخ‌گویی بسیار کند هستند. این افراد ممکن است قسمتی از پیام گفته شده را پردازش کنند یا اصلاً بدان توجه نکنند (شریفی درآمدی ۱۳۷۷، صفحه ۲۱).

¹ Neuro-Linguist

² Psycho-Linguist

³ Pruthi

⁴ Phonology

⁵ Morphology

⁶ Syntax

⁷ Semantic

⁸ Pragmatism

⁹ Productive Disorder

¹⁰ Receptive Disorder

¹¹ Word Storage

از اوایل دهه پنجاه میلادی تلاش‌هایی با هدف پیدا کردن پاسخ‌هایی برای پرسش‌های مربوط به رشد واژگانی در کودکان کم‌توان ذهنی صورت گرفت. اغلب این مطالعات در زمینه سن آغاز کلمات متداول یا واژگان پایه^۱ در این کودکان بود. پس از آن موضوع رشد واژگان مطرح شد و مورد بررسی قرار گرفت که در خلال این مطالعات واژگان به دو دسته واژگان پایه و واژگان حاشیه^۲ تقسیم شدند (رونالد ترجمه هوسپیان، ۱۳۸۳، صفحه ۸۴). واژگان پایه شامل عناصر عمومی است که ماحصل تجربه شخصی و زندگی عادی گویش-وران یک زبان است. واژگان حاشیه حاصل دانش اکتسابی گویش‌وران یک زبان است که دامنه، کاربرد و بسامد کمتری نسبت به واژگان پایه دارند (<http://www.aamr.org>). بررسی‌ها نشان می‌دهد که رشد و اکتساب واژگان در کودکان کم‌توان ذهنی و کودکان عادی از الگویی مشابه برخوردار است با این تفاوت که در کودک کم‌توان ذهنی سن شروع گفتار با تأخیر همراه است و شیب آن نیز به طرز محسوسی کندتر است (دستجردی ۱۳۷۷، صفحه ۳). همچنین کودکان بسته به نوع کم‌توانی میزان متفاوتی از واژگان پایه و حاشیه را دارا هستند (رونالد^۳ ترجمه هوسپیان، ۱۳۸۳، صفحه ۲۳). در جدول ۱-۱ به مقایسه و بررسی این دو دسته از واژگان پرداخته شده است.

جدول ۱-۱. مقایسه مشخصات واژگان پایه و واژگان حاشیه (<http://www.aamr.org>).

مشخصات	واژگان پایه	واژگان حاشیه
تعداد واژگان	محدود	خیلی گسترده
فراوانی کاربرد واژگان	بالا	پایین
قابلیت استفاده در محیط	در همه محیط‌ها	در محیط‌های محدود
قابلیت استفاده در موضوع	قابل استفاده در همه موضوعات	محدود قابل استفاده در موضوعات
نوع واژگان	شامل انواع پاره گفتارها	شامل انواع اسامی
میزان کاربرد در پیام‌های ساده	۸۰٪ واژگان پیام‌های ساده	۲۰٪ واژگان پیام‌های ساده

¹ Basic Vocabulary

² Fringe Vocabulary

³ Rondal

علاوه بر تفاوت‌هایی که در جدول ۱-۱ ذکر شده است، تفاوت‌های دیگری نیز بین واژگان حاشیه و پایه

وجود دارند (همان منبع، همان صفحه) که عبارتند از:

- واژگان حاشیه نسبت به واژگان پایه کمتر تکرار می‌شوند.
  - واژگان پایه چارچوب و شالوده اصلی گفتار را تشکیل می‌دهند.
  - گویش‌وران یک زبان برای پرداختن به جزئیات در گفتار اغلب از واژگان حاشیه استفاده می‌کنند.
  - واژگان پایه برای همه گویش‌وران یک زبان یکسان بوده و دارای اهمیت و کاربرد مشابه است.
  - واژگان حاشیه فردی‌اند به طوری که از شخصی به شخص دیگر دامنه و کاربرد متفاوتی می‌یابند.
- محققان نوع کم‌توانی ذهنی را به بهره‌هوشی^۱ مرتبط می‌دانند و کودکان کم‌توان ذهنی را بر اساس هوش طبقه‌بندی می‌کنند (داورمنش ۱۳۸۵، صفحه ۲۶). از آنجا که بهره‌هوشی بین صفر تا دویست تقسیم‌بندی می‌شود، کسانی که در برخورد با مسائل و تطابق با محیط کندتر از سایرین باشند (در آزمون‌های هوشی، بهره‌هوشی کمتر از ۷۰ را واجد شوند) کم‌توان ذهنی به حساب می‌آیند. همانگونه که در جدول ۱-۲ نشان داده شده است، کم‌توانان ذهنی بر اساس رتبه‌هوشی در سه گروه کم‌توان ذهنی عمیق^۲، تربیت‌پذیر^۳ و آموزش‌پذیر^۴ تقسیم می‌شوند (همان منبع، صفحه ۲۴). لازم به ذکر است که بهره‌هوشی کودکان عادی ۹۰ تا ۱۱۰ می‌باشد.

جدول ۱-۲. طبقه‌بندی کم‌توانان ذهنی بر اساس بهره‌هوشی (همان منبع، صفحه ۳۷).

میزان هوش	اصطلاح آموزشی	گروه
۵۰-۷۰	آموزش‌پذیر	گروه اول
۲۵-۵۰	تربیت‌پذیر	گروه دوم
۰-۲۵	عمیق	گروه سوم

¹ Intellectual Quotient

² Severely Mentally Retard

³ Trainable Mentally Retard

⁴ Educable Mentally Retard

گروه اول به خاطر توانایی در جذب و یادگیری مطالب آموزشی به عنوان گروه آموزش‌پذیر معرفی می‌شوند. گروه دوم از توانایی کمتری نسبت به گروه اول برخوردار هستند لذا برنامه آموزشی این کودکان به یاد دادن مفاهیم ساده و مهارت‌های قابل انجام منحصر می‌شود. این آموزش‌ها نهایتاً به خودکفایی آنها کمک می‌کند. گروه سوم که بهره‌هوشی ۰-۲۵ دارند به هیچ‌گونه آموزش و تربیتی پاسخ نمی‌دهند و پیشرفتی از نظر کسب مفاهیم و مهارت‌ها در آنان ایجاد نمی‌شود. این کودکان را ایزوله^۱ نیز می‌نامند (همان منبع، صفحه ۳۹-۳۷).

موضوع این پژوهش بررسی مهارت‌های واژگانی گروه دوم یعنی کودکان کم‌توان ذهنی تربیت‌پذیر است. کودکان این گروه تا حدی دارای بهره هوشی و مهارت‌های یادگیری^۲ و سازگاری‌های اجتماعی^۳ هستند و از برخی مهارت‌های زبانی نیز برخوردار می‌باشند. اگر چه تأخیر در آغاز سخن گفتن و اختلالات محسوس در فرم، محتوا و کاربرد زبان از ویژگی‌های بارز آنان است (همان منبع، صفحه ۱۸-۱۷). در این تحقیق برآنیم تا مهارت‌های واژگانی ۱۶ کودک کم‌توان ذهنی تربیت‌پذیر مبتلا به سندرم داون^۴، فلج مغزی^۵، اوتیسم^۶ و اختلال یادگیری^۷ را به تفکیک جنسیت مورد بررسی قرار دهیم. این بررسی به کمک کارت‌های دیدآموز ویژه کم‌توانان ذهنی انجام می‌شود. کارت‌ها بر اساس موضوعات گوناگون (شامل خوراک، پوشاک، افعال، صفات، میوه‌ها و ...) دسته‌بندی شده‌اند. کودکان مورد آزمون به تفکیک موضوع، به انتخاب واژگان می‌پردازند و نتایج آزمون به علاوه جنسیت کودک و نوع کم‌توانی وی ثبت می‌شوند.

مطالعه و بررسی واژگان پایه در کودکان کم‌توان ذهنی می‌تواند به طراحی ابزارهای کارآمد به منظور ارتقاء کیفیت زندگی این کودکان کمک کند. امید است که نتایج این پژوهش والدین و مربیان این کودکان را قادر سازد تا در تعلیم و تربیت آنان آگاهانه‌تر و کارآمدتر عمل کنند. در واقع علم زبان‌شناسی نیز به همراه سایر

¹ Isolated

² Learning Skills

³ Social Adaptivity

⁴ Down Syndrome

⁵ Cerebral Palsy

⁶ Autism

⁷ Acquisition Disorder